

Kleurrijk en exotisch: Hoppen bezoeken Nederland

Een vrij forse lichtbruine vogel met een lange snavel, een enorme kuif en opvallende afgeronde, zwart-wit getekende vleugels.

Dat kan niet missen: een Hop. Er zijn maar weinig vogels waarbij de determinatie zo eenvoudig is. Na 10 jaar Bijzonder Soorten Project niet broedvogels (BSP) zijn inmiddels voldoende waarnemingen verzameld om iets te zeggen over deze in Nederland vrij zeldzame soort. De Hop als graadmeter voor een veranderend klimaat?

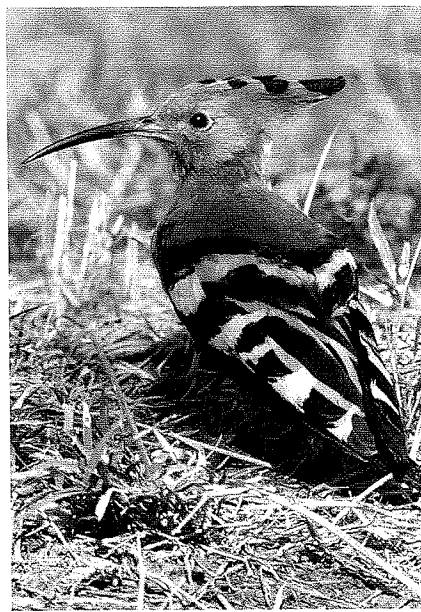
Bijna verdwenen broedvogel

De Hop broedt in de gematigde en subtropische gebieden van de Canarische Eilanden tot China en Siberië. De noordgrens van de Europese verspreiding loopt van Noord-Frankrijk via Duitsland naar Estland. Het zwaartepunt ligt in de landen langs de Middellandse Zee en dan met name in Spanje (minstens 500.000 broedparen). De meeste Hoppen overwinteren in Afrika ten zuiden van de Sahara.

In het verleden was de Hop in Oost- en Zuid-Nederland een regelmatige broedvogel. Vanaf eind 19e eeuw nam de populatie echter sterk af en bleven broedgevallen een tijdlang beperkt tot Limburg. In 1943-66 was er een opvallende opleving met tientallen broedgevallen, niet alleen op de hogere gronden maar ook in de duinstreek. Sindsdien werd de soort echter weer zeldzamer en gold hij eind jaren tachtig en begin jaren negentig als uitgestorven in Nederland. Des te opvallender dus, dat er in de tweede helft van de jaren negentig een bescheiden opleving was. In 1995 bracht een paartje in een schuur in Midden-Brabant twee jongen groot. Voorts waren er in 1996-99 jaarlijks 1-2 meldingen van territoriale vogels, al zijn deze lang niet allemaal goed gedocumenteerd en ging het in sommige gevallen duidelijk om ongepaarde vogels, en dus niet om broedpogingen.

Intensivering en klimaat

De achteruitgang van de soort is deels te wijten aan de intensivering van de land- en bosbouw met als gevolg minder

voedsel in de vorm van vlinders, kevers en sprinkhanen. Het synchroon optreden van populatieschommelingen in delen van West-Europa maakt het aannemelijk dat er een relatie is met klimatologische omstandigheden. Hoppen zijn gebaat bij droge, warme zomers omdat dit resulteert in meer voedsel. Bovendien hebben de nestjongen dan betere overlevingskansen. In tegenstelling tot veel andere vogelsoorten laten Hoppen-ouders namelijk de uitwerpselen van de jongen gewoon in het nest liggen, waardoor het nesthol onder vochtige omstandigheden tot een ongezond stinkende massa wordt. Dit gedrag verklaart ook de streeknamen van deze soort: Schijthop (Gelderland), Stinkhaan

(Noord-Brabant), Drekhaan en Stronthaan (Groningen). Dat de vogels het overigens bij de keuze van een broedhol niet nauw nemen, blijkt uit de melding dat er ooit een nest met zeven jongen is gevonden in de borstkas van een menselijk geraamte.

Seizoenspatroon

Uit 1989-98 zijn 319 waarnemingen (excl. dubbelwaarnemingen) van Hoppen in de BSP-database opgenomen. Hiervan hebben er slechts vier betrekking op meer dan één vogel: twee pleisteraars op 3 juni 1991 bij Budel naast overtrekkende groepjes van vier (5 mei 1994, Makkumer Noordwaard), drie (21 mei 1991 bij Den Helder) en twee vogels (27 april 1990 bij Leiden). De meeste Hoppen worden gezien in het voorjaar (figuur 1). De eerste vogels worden in maart waargenomen. Vanaf de eerste decade van april neemt het aantal waarnemingen snel toe om in de laatste decade van deze maand zijn top te bereiken. In mei neemt de voorjaars-trek weer af en in juni worden de laatste vogels waargenomen. Tot en met de tweede decade van augustus is de kans op een waarneming erg klein. De najaarstrek komt eind augustus op gang en kent zijn hoogtepunt in oktober. Na de eerste decade van november zijn Hoppen vrijwel verdwenen. Toch zijn er enkele winterwaarnemingen bekend. Een vogel die op 13 oktober 1992 bij Maarssen werd ontdekt, bleef daar tot 12 december. Bijzonder is de vogel die in de strenge (!) winter van 1995/96 van 8 december tot en met 24 maart bij Katwijk verbleef.

De meerderheid van de waarnemingen heeft betrekking op pleisterende vogels. In het voorjaar werd 17% van de vogels als overtrekkend doorgegeven, in het najaar was dat 14%. De gemiddelde verblijfsduur van pleisteraars bedraagt in het voorjaar 2,7 dagen en in het najaar 4,5.

Dat er in het voorjaar meer Hoppen in Nederland worden gezien dan in het najaar, ligt aan het 'doorschieten' van naar het noorden trekkende vogels. Dit treedt vooral op wanneer de trek van Hoppen uit Afrika naar Europa samenvalt met krachtige zuidelijke of oostelijke winden. In het najaar is de kans op doorschieten klein omdat de belangrij-

ste broedgebieden ver naar het oosten en te zuiden liggen en de vogels in zuidelijke richting wegtrekken.

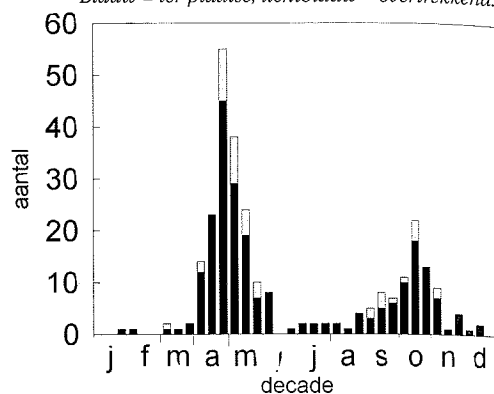
Veranderingen sinds 1978-83

Een vergelijking met de SOVON-atlas uit 1978-83 laat opmerkelijke verschillen zien, al moeten enkele slagen om de arm worden gehouden omdat de waarnemingen anders zijn ingezameld. Het aantal voorjaarswaarnemingen was ten tijde van de Atlas hoger dan in de BSP-periode (figuur 2). Opmerkelijk is dat in de vijf jaar van de Atlas al een achteruitgang zichtbaar werd. In 1989-98 schommelden de voorjaarsaantallen zonder duidelijke trend. In het najaar werden in de Atlas-periode eveneens duidelijk meer Hoppen gezien dan in de tien BSP-jaren. Voorjaren met relatief weinig Hoppen waren die van 1979, 1989 en 1998, terwijl de voorjaren van 1980, 1981, 1993 en 1995 vrij veel waarnemingen opleverden. In het najaar was de soort relatief schaars in 1983, 1997 en 1998 en juist talrijk in 1980 en 1990. De afname lijkt zich in het voorjaar met name voor te doen in Drenthe en de zuidelijke Veluwe (figuur 3). In de kuststreek van Zeeuws-Vlaanderen tot en met de Waddeneilanden zijn Hoppen juist vaker gezien. Het najaar geeft een vergelijkbaar beeld te zien.

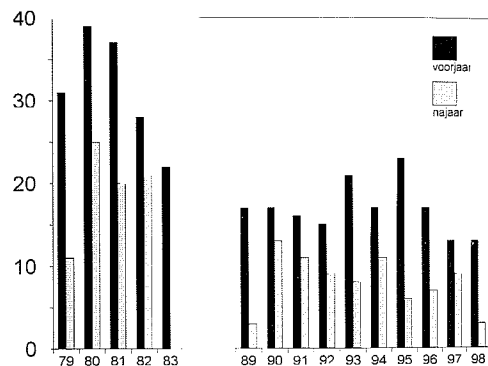
Waarnemerseffecten spelen zeker een rol, want in 1978-83 werden juist Drenthe en de Veluwe erg goed onderzocht. Omgekeerd wordt het kustgebied momenteel nog beter op zeldzaamheden uitgespit dan destijds. Toch kan dit niet het gehele verschil verklaren en is in ieder geval de achteruitgang in Drenthe realistisch (A.J. van Dijk). Behalve de verspreiding is ook het seizoenspatroon enigszins veranderd. In 1978-83 werden de meeste vogels gezien in mei, gevolgd door april. In de jaren negentig was het andersom. In het najaar worden Hoppen juist later gezien. De beste BSP-maanden zijn achtereenvolgens oktober en september, terwijl dit ten tijde van de Atlas augustus, september en oktober waren. Het lijkt er dus op dat Hoppen in het voorjaar vroeger arriveren en in het najaar later vertrekken. In combinatie met alle berichten over temperatuurstijging zet dit aan tot enige bespiegeling....

Arjan Boele & Erik van Winden

Figuur 1. Seizoenspatroon in 1989-98 (exemplaren per maanddecade). Blauw = ter plaatse, lichtblauw = overtrekkend.

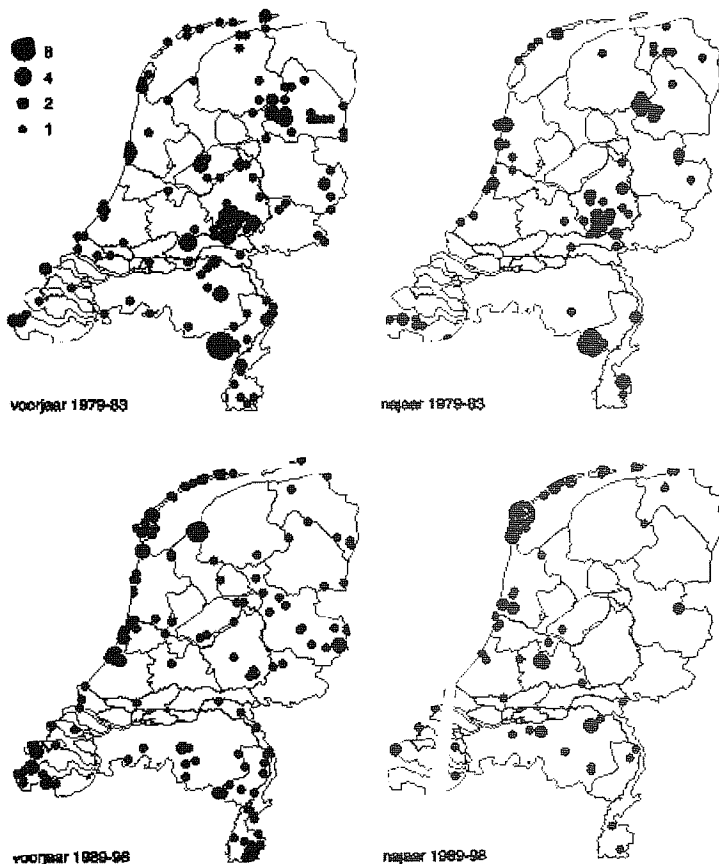
Figuur 2. Jaarlijks waargenomen aantallen in voor- en najaar in 1978-83 en 1989-98. Hierbij is het maximum per atlasblok per maand gesommeerd.

Veranderingen coördinatie

Na vijf jaren heeft Fred Hustings de coördinatie van het BSP overgedragen aan Arjan Boele, die vanaf nu het project zal trekken, samen met Erik van Winden. De lijst van contactpersonen in het vorige nummer van SOVON-Nieuws is inmiddels achterhaald. In Drenthe en op de Veluwe zijn nieuwe contactpersonen gevonden (met dank aan Michel Kiemann en Bernd de Bruin voor hun inspanningen in het verleden). In Noord-Holland-Noord heeft zich nog niemand gemeld om Ko van Gent op te volgen.

Noord-Holland-Noord: vacant
Friesland: Dick Schut
Groningen: Theo Bakker
Drenthe: Albert Hidding
Twente: Bé van Kuik
Overijssel-West: Vincent Martens
Flevoland: Henny van den Heuvel
Noord-Holland-Zuid: Patrick Bergkamp
Zuid-Holland-Noord: Hans Westerlaken
Utrecht: André van Kleunen
Veluwe: Ton Drost
Achterhoek: Erik Ernens
Grote Rivieren: Peter Eekelder
Zeeland: Alex Wieland
Brabant-West: Peter Krijnen
Brabant-Oost: Piet van den Hout
Limburg: Ran Schols
Zuid-Holland-Zuid: Hans Mom

Figuur 3. Verspreiding in Nederland (gecumuleerde maxima per maanddecade).